

Sabri Berkel'i Anma (4 Ağustos 1998)

(Adnan Çoker, Hülya Düzenli, Ahmet Özel, Yusuf Taktak)

Yusuf Taktak: Klasik anma günlerinde olduğu gibi sizi saygı duruşuna davet etmeyeceğim çünkü, bu söyleşinin başlı başına bir saygı olduğunu düşünüyorum. Aslında anmak edebiyat dünyasında çok yaygındır, anılanla ilgili bir kitap çıkartılır, televizyon programları yapılır. Örneğin Aziz Nesin, Nazım Hikmet'le ilgili olarak yayımlar çıkarılmıştır. Oysa plastik sanatlar dünyasına baktığımız zaman, pek edebiyat dünyası gibi olmadığını görürüz. Nedense sanatçılar yaşadığı dönemin görkemi ile beraber kaybolur giderler. Kimse onları anmaz, örneğin bir İbrahim Çallı veya Bedri Rahmi [Eyuboğlu] ile ilgili olarak çok şey söylenir, ama onlarla ilgili hiçbir anma günü düzenlenmez. Ben Bedri Rahmi'nin son dönem akademi öğrencisiydim, gerçekten de son derece şaşaalı bir yaşamı vardı. Neredeyse her gün haber olurdu. Ama öldükten sonra, birçok öğrencisi olmasına karşın, hiçbir zaman buna benzeyen anı günleri düzenlenmedi. Bu bağlamda bu anı gününü düzenleyen Plastik Sanatlar Derneği ve Ayşe ve Ercümen Kalmık Vakfı'na teşekkür ederiz; onlar sayesinde böyle bir toplantıyı gerçekleştirdik. Toplantı, Sabri hocamız gibi biraz sessiz sakince geçiyor, buradaki dostlarımızı hepimiz tanıyorsunuz, yeniden tanıtmama gerek yok. Ayrıca Sabri hocamızın sanatını ve onunla ilgili diğer bilgileri de aşağıdaki video gösterisinde bulacaksınız. Onun dışında bizler size Sabri hocayla ilgili anekdotlar ya da hatıralarımızı anlatmaya çalışacağız. Hatta bu söyleşi sırasında lütfen sizler de anılarınızla söyleşimize katılınız. Resmî bir toplantıdan çok sıcak geçmesini dilediğimiz bir söyleşi olmasını istiyoruz. İlk konuşmayı sayın hocam Adnan Çoker'in yapmasını istiyorum.

Adnan Çoker: İçimizde Sabri Berkel'i tanımayan yok, hatta aşağıdaki videoyu izlerken Sabri hoca'nın hemen herşeyi söylediğini gördüm. Bizim söyleyeceğimiz ne olabilir bunun karşısında ? Ancak şöyle bir şeye dokunmak istiyorum, Sabri Berkel'i anma günleri niçin çok yapılıyor da, diğer sanatçılar için yapılamıyor? Hakikaten yıllar geçiyor Sabri Berkel konusunda sergiler de yapıyorlar, konuşmalar da yapıyorlar. Benle Sabri Berkel arasındaki yaş farkı 20, Yusuf ile 41 yaş fark var. Bu şunu gösteriyor ki, çeşitli kuşaklarla ilişki kurmuştur Sabri Berkel. Öyle geniş bir çevre oluşturmuş ki, bu çevrede en gencinden en yaşlısına kadar pek çok kimse bulunmaktadır. Bu bakımdan diğer hocalardan daha ilginç görünüyor, insanlarla daha ilginç ilişkiler kurabiliyor. Örneğin Zeki Faik İzer'i de anma günleri oluyor, fakat Zeki Faik İzer başka türlü bakıyor, büyük sanat diye bakıyor, o yüzden ilişkileri uzakta kalıyor. Örneğin Ali Avni Çelebi büyük çevre yapan bir adam. Bütün bu saydıklarımız Türkiye'nin büyük değerleridir, onlar için de böyle günler düzenlenmelidir. Ben burada Sabri Berkel'e anma günleri yapılıyor diye şikâyet

etmek istemiyorum. Diğerleri için, aradaki farkı koyuyorum ortaya. Belki de yurt dışında doğması, belli bir eğitimden geçmesi, bir disiplin elde etmesi ve Türkiye'ye geldikten sonra da geniş bir çevre oluşturması, bu çevre sonunda da arkadaşlarının yabancı demesi, yabancıya karşı ilgi, bütün bunlar Berkel'in renkli dünyasını oluşturuyor. Benim ilk Sabri Berkel'i tanıyışım 1944 yılında oldu. O yıl girmişim Akademi'ye, öğrenciyim, galeride çalışırken bir bey kapıda göründü, ama sessizce, çalışanlara da saygı duyarak, "Çocuklar, içinizde carmen boyası olan var mı?" dedi. Başvurduğu adres yanlış, o atölyede desen çalışılıyor daha boyaya geçmemiş galeri. Ama geldi, carmen istedi. Bu 1944 yılında oluyor, o günün natüromortlarıyla bir ilişki kurmak mümkün, eğer bir retrospektif sergisini görmüşseniz orada o carmenleri kullandığını da görürsünüz. Demek ki o gün onun istediği carmendi veya başka birşey düşünüyordu, carmen deyince aklımıza hanımlar geliyor, onu da düşünmüş olabilir böyle bir rengi seçerken. Yani biz ogjon seçeriz ya da başka birşey seçeriz, ama hoca carmen seçiyor. Böyle tanıdım Sabri hocayı, başka herhangi bir konuşma olmadı, biz daha küçüğüz o zamanlar, aramızda 20 yaş falan fark var, o hoca tabii. Yıllar geçti, mezuniyet yıllarında biraz ilişkimiz oldu, ama asıl karşılaşmamız ben Batı'dan döndükten sonra oldu. 1960 yılından itibaren ilişkimiz başladı, çok da iyi başlamadı. Bana bir hocanın nezaretinde galeri verdiler, Sabri Berkel de öbür galeride hocaymış. Neden galeri hocası, neden gravür hocası? Çok ilginç tabii bunlar. Kendisinin dediği şeydi, "Beni ressamdan saymazlar da efendim ya gravür atölyesini veriyorlar ya da işte desen atölyesini veriyorlar, belki de güvenmiyorlar". Ressamlık neyse o zamanlar, mesela en boyacı olanlar mı ressam oluyor? Kalemci olanlar ressam olmayacak mı ya da gravürcü olanlar ressam olmayacak mı? Ama vermiyorlar ona. Onun için dikkat ederseniz Sabri Berkel'in öğrencisi yoktur. Bu nedenle Berkel galeriyi yönetiyordu, bana da yardımcı olarak başka galeri verilmişti. Hocalar da ancak yıl sonunda imtihana geliyorlardı. Zorla hocaları getiriyorduk, "Aman hoca, çocuklar bekliyorlar, doğru dürüst bir kişi görmek istiyorlar, lütfen gelin", böyle bir ortam içerisindeyim. Heykeller kaidelerle köşeye yapışsın, oradan çocuklar çalışsınlar deniyordu. Ben öyle yapmadım, heykelleri ortaya taşıttım. Bir gün yokum, ertesi gün geldiğim zaman bir de baktım, heykeller kenarlara çekilmiş, "Kim yaptı bunu?" diye sordum. "Sabri Berkel yaptı." dediler. Ben sonra kendisine sordum bunu, "Efendim bu heykeller kırılır, ortada olursa bizim haytalar kırar bunları" dedi. Dediği doğrudu tabii, biz idealist bir yaklaşımla heykelleri ortaya koyuyoruz, çocuklar rahat çalışsın diyoruz. Berkel ile böyle başladı ilişkimiz. Sonra ileriki yıllarda daha sıkı ilişkiler oldu aramızda. Her kuşakla ilişki kurabilen medeni bir insandı, kompleksi yoktu. Kompleksi olsa olsa El Greco'ya karşı vardı. El Greco'yu çok severdi ve biz de bunu hiç anlamazdık, hâlâ da anlamıyorum ben. Atölyesinde El Greco reproduksiyonu asılı, halbuki sevse sevse David'i sevmesi lazım, klasisist bir adama yaklaşması lazım, hayır. David konusunda da birşey var, bir gün çok güzel konuşuluyor, son dakikaya kadar gayet iyi gidiyor, ama Sabri hoca en son dakikada "David de ressam mı?" diyor.

Kendi adamına “Ressam mı?” diyebiliyor. El Greco’yu seviyordu, ben bunu çözemedim, belki arkadaşlar El Greco konusunu açıklayabilirler. Hocanın atölyesini ziyaret ederiz, güzel espriler yapar, benim gördüğüme göre çok hazırlıklıdır da. Önce size bir soru sorar, “Ne diyorsunuz efendim bilmem ne sergisi hakkında?” o sergiye gitmiştir, hakkında yazıyı okumuştur, ondan sonra soruyu sorar. Cevabı ise, siz söyledikten sonra eğer yanlış ise önce soğukkanlılıkla başlar, sonra soğukkanlılığını kaybeder. Güzel Sanatlar Okulu’nun bir hocası vardı, Schilemingen [?], akademide öğrencileri ile *happening* [oluşumlar] yaptılar, biraz fazla süslü ve yüklü bir *happening*’di. Çok hoş cilalanmış, Bach müzikleri, çiçekler, aslında böyle happening olmaz happening’ler daha serttir. Neyse bu oldu ve aşağıda hocaların odasına inildi. Bütün hocalar var, Cemal Tollu’sundan Hüseyin Gezer’e kadar, Sabri Berkel de orada. Bana dedi ki tüm hocaların yanında “Efendim siz bilirsiniz, çağdaş sanatı takip ediyorsunuz, bize Fontana hakkında bir açıklamada bulunur musunuz?”. Ben şaşırdım, mümkün olduğu kadar cevap vermeye çalıştım, fakat hocanın bu tarafı da vardı, sizi bırakmaz, siz onun karşısında daima dikkatli olmak zorundasınız. Daha çok şeyler anlatılabilir, saygı duyarak burada konuşmamı kesiyorum.

Yusuf Taktak: Ben Resim-Heykel Müzesi’nde çalıştığım dönemde çok şanslıydım gerçekten, bir tarafta Sabri Berkel’in odası vardı, öbür tarafta Nurullah Berk’in. İkisinin arasındaydım, her ikisi de sabahları bana çay içmeye ya da kahve içmeye gelirlerdi. Bu konuşmaların çoğunda Sabri hoca kendisiyle ilgili basında olumlu şeylerin çıkmadığından söz ederdi. Hatta çıkan yazıların ebatlarını falan ölçerdi, “X kişiyle ilgili şu kadar çıkmış, benimle ilgili şu kadar çıkmış, bu hak mıdır ?” veya ödüllere bakarsınız, o dönemlerde Sedat Simavi Ödülü çok popülerdi, onu çok bekledi, ama vermediler, gerçekten çok kırgındı. Tarih tekerrür etti gene, bu konuşmayla ilgili *Cumhuriyet* gazetesinde iki gün önce bir haber çıktı. Gülümsetti beni gerçekten, bir tarafta Selim Turan’ın neredeyse bütün sayfayı kaplayacak biçimde bir yazısı vardı, bir heykeli varmış *Sarı Kız* diye, “Türkiye’nin en değerli demir parçası” diye sunuyordu yazar onu. Bir tarafta da Sabri Berkel’in dört parmak yüksekliğinde haberi vardı. Hocaya gene aynı şey oldu diye düşündüm. Resim-Heykel Müzesi’nde gerçekten çok çok anılarımız oldu bizim, o döneme benden sonra gelen Ahmet Özel de tanık oldu. O bize biraz bahsetsin.

Adnan Çoker: Ona geçmeden bir de şunu anlat. Fotoğraf makinesi eline geçmiş ve sana soruyor.

Yusuf Taktak: Onun bir tane fotoğraf makinesi vardı, galiba II. Dünya Savaşı’ndan kalmış bir şey, sanırım casus fotoğraf makinesiydi. Normal kareyi nedense dört parçaya bölüyor, diyelim 36 pozluk filmden siz 144 pozluk film çıkarıyorsunuz.

Biliyorsunuz Sabri hocanın eli biraz tutuktu, pek fazla masraf etmek istemezdi. Onunla ilgili bana soruları olurdu “Neden bitmiyor?” diye. Daha çok şey var, ama bunu mu kastettiniz bilmiyorum.

Adnan Çoker: Efendim aldığı yeni fotoğraf makinesi oldukça komplike. İki bir Yusuf’a geliyor, “Yusuf bey efendim, siz bilirsiniz, bana öğretir misiniz?” diye. Yusuf tarif ediyor, “tamam öğrendim” diyor, aradan birkaç gün geçiyor gene soruyor. Sık sık o fotoğraf makinesi için geliyor. Ben onu anlatmanı istemiştim.

Yusuf Taktak: O fotoğraf makinesi de işin bahanesi tabii. Çay, kahve içmek için gelirdi aslında.

Ahmet Özel: Ben Sabri hocayla 1976’da retrospektif sergisi olduğu zaman tanıştım. O zaman tabii ki Sabri hocayı ismen tanırdık, aramızda büyük mesafeler vardı. Yeni başlamış bir öğrenciydim. 1985 yılında Resim-Heykel Müzesi’nde çalışmaya başladım, Sabri Hoca baktım ki devamlı aramızda, sabah, akşam, öğlen daima bizimle. Önce Yusuf’un atölyesine uğruyor, onu bulamadığı zaman İhsan Şurdum’a gidiyor, ondan sonra bizim bulunduğumuz restorasyon atölyesine geliyordu. Böyle bir yakınlığımız vardı, tabii başta çok büyük bir sanatçıyla karşı karşıya olduğumuzu düşünerek saygı sınırını pek fazla aşmadan yaklaşmaya çalışıyorduk. Fakat giderek bunun anlamsız olduğunu anladım, biraz önce hocamız [Adnan Çoker] da bahsetti, kuşak farkını hissetmemeye başladım. Çok yakındı, arkadaş gibi gördüm, Sabri hoca ya da Sabri amca yoktu, Sabri vardı. Kişilerle çok güzel diyalogu vardı. O mesafeyi siz farkında olmadan yaklaştırıyor, farkında olmadan uzaklaştırıyordu. Giderek yakınlığımız gelişti, hem kişisel olarak, hem de resimlerim açısından kendime çok yakın buldum. Zaman içerisinde birbirimizi benimsedik diye düşünüyorum, çünkü pek çok anımız oldu. Resim-Heykel Müzesi’nde, Yusuf’un ayrılmasından sonra yalnızlığını paylaştım. Giderek müzeyi evi gibi görmüş olmasına rağmen, müzede son dönemlerdeki yalnızlığını ben izledim. Biraz önce Yusuf’un söylediği gibi, basındaki küpürlerin küçülmesi meselesi, aktivitelerden uzaklaşması, 1989 AKM ’deki retrospektif sergisinden sonra resim yapmaması. Devamlı resim yapmayı istediğini söylerdi bize, o sıralar doktorların yağlıboya ile resim yapmanın sakıncaları üzerine tavsiyeleri vardı, belki onu bahane ediyordu biraz da. Ama hiç bir şekilde yatmadı, hatta “Ahmet sen fiyatları bilirsin, akrilik boya fiyatı ne kadardır, temperalar nerede satılır?”, bütün bunların belki on defa fiyatlarını almışımıdır, ama hiç bir zaman aldırmadı bana. Bir gün “hocam niye resim yapmıyorsunuz?” diye sorunca, “benim işim bu kadar” dedi. Yani onu ben iyice zorlamıştım ve bu sözü almıştım, hakikaten “ben yapacağımı yaptım, benim işim bu kadar” dedi. Orada bir şeyin bittiğini hissettim. Şimdi şuna gelmek istiyorum, çok unutkan bir toplum olduğumuza dair serzenişlerim olacak, bugün Rönesans

döneminde yaşayan sanatçıların hayatlarını bütün detaylarıyla biliyoruz; Leonardo kaç yaşında neredeymiş, ne yapmış, Michalengelo ile nerede karşılaşmış, nasıl kavga etmiş, bütün bunları bilebiliyoruz. Bizim toplum olarak o kadar bellek sorunumuz var ki, giderek unutmaya başlıyoruz, gerçekten Sabri hocanın ölümü üzerinden beş yıl geçti, bugün birkaç dostunun girişimiyle bu anma toplantısını gerçekleştirdik. Ama belki de böyle bir anma günü olmayabilirdi. Adnan Hoca “devamlı düzenleniyor” diyor, ama bunlar da düzenlenmiyebilirdi, giderek yok olan bir sürece gidiyoruz. Bu konuda biraz daha unutulmama gibi bir yaşam biçimi isteyen sanatçıların öncelikle kendileri geçmiş dönemdeki sanatçıları unutmaması gerekir diye düşünüyorum. Çünkü yükseldiğimiz bu değerlerin üzerine basarak yok etmek değil, gerçekten onlara sahip çıkarak gelişmesi gerektiğine inanıyorum, bu açıdan toplumsal handikapımız var.

Yusuf Taktak: Sabri hocanın en büyük sorunu yalnızlıktı, bizlerle beraber olduğu zaman bile yalnızlığı hissedenden biriydi. Genellikle eleştirmelerin, değerlendirmelerin çoğu bunun üzerine yoğunlaşıyor. Kimi zaman o da bunu söylerdi, gem vururdu. Evlenmemesi ile ilgili olduğunu ve bu konuda benim de aynı yolun yolcusu olduğumu düşünürdü. “İkimiz de bekâr kaldık efendim, ne olacak bizim halimiz?” diye yorumlar yapardı, ama bununla ilgili de pratik çözümler bulmuştu. Bizim yanımıza çok gelmesi, bizlerle şakalaşması, daha çok gençlerle birlikte olması. Nurullah [Berk] hocanın İstasyon Sanat Evi'nden ayrılmasından sonra Sabri Berkel orada hoca olarak çalışmaya başladı. Bir parça yalnızlığını gidermesi, insanlarla konuşması, yalnızlığını aşmasıydı kanımca. Bunlarla ilgili anıları var Hülya'nın [Düzenli].

Hülya Düzenli: Dün sergiyi düzenlerken şöyle düşündüm, ben hangi Sabri Berkel'i anlatabilirim, insan Sabri Berkel'i mi, hoca Sabri Berkel'i mi, sanatçı Sabri Berkel'i mi hangisini anlatabilirim? Tüm bu Sabri Berkel'ler için birşeyler hatırladım, zihnim karmakarışık oldu. Hatta bir ara Yusuf'un Sabri Berkel'in yapıtlarıyla düzenlediği panoya bakarken benim kafamın da Sabri Berkel hakkında karma karışık olduğunu, bütün yapıtlarının, konuşmalarının, dialoglarının bir anda gelip gittiğini düşünmeye başladım. Onun için ben küçük küçük şeyler söylemek istiyorum, mesela hoca Sabri Berkel'den söz etmek istiyorum. İstasyon Sanat Merkezi'ndeki hoca Sabri Berkel bir değişiklik aslında. Adnan Çoker'in de söylediği gibi akademideki hocalığı atölye hocalığı değildi. İstasyon Sanat Merkezi'nde atölye hocalığı yapmış oldu, şartlar ve öğrenciler farklıydı, ama buradaki disiplininde de akademi disiplinine sahipti. Öğrencilerine davranışları, bilgiyi aktarışı, son derece yönlendirici bir tutumu vardı. Benim için bir ikinci okuldu gerçekten, bu açıdan kendimi çok şanslı kabul ediyorum. Onun ders anlatışları dışında benim ders anlatışlarıma yardımcı olması vardı, bu yardımcı oluşlarda da zaman zaman farklılıklar olabiliyordu. Mesela gayet sakin ve yavaş konuşurdu, ama ben ders anlatırken derdi ki “daha heyecanlı ders anlatın, bir

dakika efendim daha yüksek sesle konuşun.” Bunu Adnan beyin El Greco hakkındaki düşüncesi için anlattım. Bana El Greco'yu neden sevdiğini şöyle açıklamıştı “ben biraz ketum, kapalı, yavaş hareket eden bir insanım belki de korkak davranıyorum, ama içim çok heyecanlı, ben El Greco'nun neyini seviyorum biliyor musunuz, heyecanını seviyorum.” Tabii burada kastettiği korkaklık bizlerin genel anlamda bahsettiği korkaklık değil, ama sakın tutumunu, belki de ölçülü davranışını kastediyordu. Belki Adnan bey, Sabri beyin “El Greco'nun heyecanını seviyorum” yorumunu başka bir sanatçı bazına oturtabilir. Sanatçı Sabri Berkel'i anlatmayı yapıtlarına bırakıp, insan Sabri Berkel'den söz etmek istiyorum, çünkü o konuda bizim Halit Bey'le [Eskişar] de çok hoş anılarımız var birlikte. Sabri bey son dönemlerinde yalnızdı, yalnız yaşayışı da çok enteresandı. Yalnızlığı yaşamak çok kolay bir şey değildir. Herkes yalnızlığın çok kolay olduğunu zannedebilir, ama bana çok büyük bir güç gerektiriyor gibi geliyor. Sabri Bey yapayalnız, çok kuvvetli, ayakta durabiliyordu. Bazen yardım teklif ediyorduk, yardımcı olmak için, ama o gene de herşeyi kendisi yapmak istiyordu. Herhalde bu Sabri Berkel'in kuvvetli kişiliği gibi geliyor bana. Bu kadar sakın bir hayatı karşılayabilmesinin kolay olduğunu da düşünmüyorum. Onun için anılarımı değil de benim anladığım Sabri Berkel'i anlatmak istedim.

Yusuf Taktak: Bizim sabah çayları, yemek sonrası kahvesi, arkasından üçe dörde doğru yeniden bir çay partisi yapardık, ama bunlar da kesmezdi Sabri Berkel'i, en iyi kıyafetlerini giyer, arkadaşları ile beraber beş çayı içmeye giderlerdi. Beş çayı onlar için çok önemliydi biliyorsunuz. Orada da sıkı toplantılar olduğunu tahmin ediyorum. Sanıyorum o toplantılarda değerli arkadaşı avukat Halit [Eskişar] Bey de oluyordu. Hiç ayrılmazdı Sabri Bey'in yanından, beraber giderlerdi bir takım sergilere, sosyal aktivitelere, bunlardan bahsedin bize biraz.

Halit Eskişar: Konuşmacıları dinleyip, izleyicilere göz atınca aklıma bir hikâye geldi. Amerika'da bir sel baskını olmuş, nehirler taşmış, birisi de nehre düşmüş, o sırada orada bulunan biri azgın sulara atılmış, adamı kurtarmış. Hemen gazeteciler “nasıl bu adamı selden kurtardın” diye etrafını sarmışlar, röportaj üstüne röportaj, o yetmemiş adamı şehir şehir dolaştırmışlar, “adamı nasıl selden kurtardın onu anlat” diye. O yüzden de hiçbir şey yapamamış. Adam bir gün ölmüş, öbür dünyaya gelmiş, buyur ettikten sonra demişler ki “burada bir adet var, içimizden biri her hafta mesleği hakkında bir konferans verir, senin mesleğin ne, sen hangi konuda konferans vereceksin?” “Vallahi benim hiç bir mesleğim olmadı, selden bir adam kurtarmıştım, beni şehir şehir dolaştırdılar, onun için meslek sahibi olamadım; ama isterseniz selden nasıl adam kurtarılır konusunda bir konferans verebilirim”. Kabul etmişler, “yalnız dikkatli ol, izleyiciler arasında Hz.Nuh da olacak” demişler.

Bu kadar sanatçı arasında konuşmak zor olacak, o adam ne yaptı, konferans verdi mi bilmiyorum, ama ben zor da olsa konuşacağım.

Sabri Berkel ile 1953 yılında tanıştım. Kırk yıllık kesintisiz bir dostluğum oldu, haftanın üç-beş günü birlikte oluyorduk, edebiyatçı arkadaşları vardı, ben de eskiden edebiyata bulaşmışım, onların arasındaydım, çeşitli lokallerde oturup konuşuyorduk. Pazar günleri onun “atölyem” dediği, ama hiç bir zaman atölye olarak kullanamadığı ikinci bir evi vardı, orada buluşuyorduk, slaytlar izliyorduk, o slaytlar hakkında çok ilginç açıklamalarda bulunuyordu.

Birlikte seyahatler yaptık. 1971 yılında İsviçre Devleti Sabri Berkel'i İsviçre'ye davet etti, ben de peşine takıldım. Sırasıyla Zürich, Basel, Bern, Lozan, Cenevre'yi dolaştık, müzelerini gezdik. Saint-Prex'de bir gravür atölyesine uğradık, orada o zamanın tanınmış Fransız ressamlarından Tal Coat'a rastladık, onunla konuştuk. Galiba bu ressam son bir iki sene içinde öldü. Sonra yolumuz Lizbon'a kadar uzadı, Lizbon'da bizim Türkiye Büyükelçiliği binası inşa ediliyordu. Sabri Bey'in de lale motifli bir seramik panosu elçi konutunun duvarına konulacaktı, buna nezaret etmek için gitmiştik. Belki bazılarınız hatırlayacaktır, Lizbon Büyükelçiliği Ermeni teröristler tarafından basıldı, birçok yeri tahrip edildi, Sabri Bey'in bu panosu yerinde duruyor mu bilmiyorum.

Yusuf Taktak: Duruyor efendim, ben gittim gördüm.

Halit Eskişar: Sabri Bey çok alçak gönüllü bir insandı, iddialı tavırları yoktu. Hatta bazı genç hanımlar onun yanına geldiği zaman “ben pek ressam sayılmam” derdi. “Çünkü ressam dediğin işte ensesine saçları dökülecek, ayağında bir kadife pantolonu olacak, boynunda ipek fuları olacak; bunların hiç biri yok bende, bir kere saçım yok, ondan sonra klasik bir giyinimim var” diyerek gırgır geçirdi. Aslında dış görünümüne dayanarak kimliğini ispata çalışan insanlarla hafiften alay ederdi. Ama giyim kuşamı severdi, iyi, şık giyinmek isterdi, bilhassa gençliğinde şık giyinirdi. Hatta arkadaşları ilk zamanlarda sergiler açıldığı zaman onun resmi ile giyim-kuşamı arasında bir paralellik bile kurmuşlardır. “Resimleri de giyimi kuşamı gibi ölçülü, titiz” gibi.

Sabri Bey'in özelliklerinden biri dürüstlüğü idi. Çok namuslu, çok dürüst bir insandı. Yalan-dolan hiç bilmezdi, yalan söylemezdi, kimseyi kandırmazdı. Hatta birisinin yalanı ya da boş vaadi ortaya çıktığı zaman şaşar kalır “nasıl yalan söylenir?” derdi. Sanatçı tutumunda da o dürüstlüğü görülüyor, Türkiye'de resim para etmeye başladıktan sonra kolay satılabilir resimler yapma yoluna gitmedi. Non-figüratif resim, abstre resim o zaman pek para etmiyordu biliyorsunuz, şimdi bilmiyorum nasıl.

O bildiği yolda devam etti. Paraya da pek önem vermiyordu, çok tutumlu bir insandı, ama zengin olmak, lüks içinde yaşamak gibi bir arzusu ya da hırsı yoktu. Basit bir yaşamı vardı, ben onun hayatına “öğrenci hayatı” diyordum. Çok az yer içerdi, belki de uzun yaşamasının, 86 yıl yaşamasının sırrı buradadır.

Çok güçlü bir mantığı vardı. Hadiseler karşısında soğukkanlılıkla, doğru bir muhakeme tarzı ile çok isabetli sonuçlara varırdı. Aklını daima ön planda tutardı. Resmini de akılla yapardı, zaten resim akılla yapılır diyeceksiniz, ama onun resminde akıl belirgin bir halde idi, matematik denklem kurar gibi resmini oluşturuyordu.

Sonra Sabri bey Batılı bir kafa taşırdı. Bir gün Kadıköy tarafında bir arkadaşın evinde oturuyorduk, aramızda Hakkı Anlı, Salih Urallı, Hamit Görele de vardı. Tartışmanın kızıştığı bir anda, Salih Urallı'yı tanıyanlar bilir, saldırgan bir yapısı vardı, Hakkı Anlı'ya “sana Avrupa'yı ben öğrettim” dedi, Hakkı Anlı kanepede yatıyordu, yattığı yerden yavaşça doğruldu, kaşlarını çattı, öfkelenildiği zaman sesi de kalınlaşırdı, “evet Avrupa'yı sen öğrettin bana, ama kendin Şarklı kaldın. Sabri de Batı'dan geldi bir türlü Şarklı olmadı” dedi.

Hayata filozofça bakan bir insandı Sabri Berkel, çok da filozofça sözler söylerdi. Ne yazık ki şimdi o sözlerini bir yere kaydetmediğim için üzülüyorum. Gerçekten çok güzel sözler söylerdi.

Sadece resim yapıyordu, başka bir şeyden hiç anlamazdı sanki, mesela bir yerde otururken bir yere telefon edilecek olsa, umumi telefonların nasıl kullanılacağını bilmezdi. Günlük işlerini de onu seven arkadaşlarına yaptırırdı. O sadece resim yapardı. Onu atölyeye ziyarete gelen arkadaşları için “geliyorlar, ne resimlere bakıyorlar, ne resimden konuşuyorlar, ne de ne yaptığımı soruyorlar. Farklı farklı şeylerden konuşup gidiyorlar” der ve hayret ederdi. Resim-Heykel Müzesi'nde çalışırken bir hanım gelmişti yanına, bir kitap hazırlamak istiyormuş Sabri Berkel hakkında. Sabri Berkel ona “ben duvarlara ‘resimlere bakmak yasaktır’ diye bir levha asacağım” demiş. Ölümünden sonra Tepebaşı'nda bir tören yapılmıştı, ben de izleyiciler arasındaydım, Jale Erzen hanım konuşuyordu, o bu sözü tekrar etti. Demek ki ona söylenmiş bir sözdü.

Sabri Berkel ismi gibi sabırlı bir insandı. Bir defasında ayağında çok ciddi bir yara açıldı, altı ay evinden çıkmadı, yatakta sürekli yattı. Daha sonra Paris'e gitti, Champs-Elysées'de bir motosiklet çarpmış, kalça kemiklerinden biri çatladı, rahmetli Selim Turan bana telefon etti oradan, Yeşilköy'de tekerlekli sandalyeden aldım, eve getirdim, bir buçuk ay da onu için çıkmadı. Ama hiç dert etmezdi, sızlanmazdı, bir dindarın tevekkülü içinde değil de başa gelen çekilir felsefesine uygun bir biçimde, ağlayıp sızlamanın faydası yok diye akılcı bir tutumla çok sabır gösterirdi.

Yusuf Taktak: Efendim aramızda değerli sanatçılar var. Örneğin Burhan Doğançay, Seyyit Bozdoğan, Koray Arış, Candeğer Furtun var, sizlerin de söyleyecekleriniz varsa, lütfen bizlerle paylaşın.

Adnan Çoker: Halit Bey'in söylediğinin tersine ben başka bir şey söyleyeceğim. "Resimden başka birşeyden anlamazdı" diyor ya, ben de diyorum ki "resimden başka hanımlardan anlardı". Akademi'de retrospektif sergisini kurduk, küçük bir ekip kurduk, bu ekipte Yusuf da vardı, kendisinden de biyografilerini rica ettik. Bana epey kalın bir biyografi dosyası verdi. Aralarında uzun biyografi, kısa biyografi, İngilizce biyografi, Fransızca biyografi var, bunlara bir baktım, kafam karmakarışık oldu. Önce kendi yazdığı biyografisinden başlamaya karar verdim, 1935'te Türkiye'ye geldiğine göre bunun biyografide geçmesi lazım; bütünü taradım ama buna dair birşey bulamadım. 1948'de Türkiye'de bir sergi yaptım diyor; gazete kupürlerine baktım 1948'de sergi yok, hoca nedir bu böyle? 1935'te Türkiye'ye geliyorsunuz ve onu biyografiye geçirmiyorsunuz, Akademi'de serginiz olmuş onu geçirmemişsiniz" dedim. "Demek ki unutmuşum ben onu" dedi, "peki 1948'de serginiz yok nedir o?" "Demek ki yapmamışım efendim" dedi. Panodaki şu resmi bana hediye etti, arkasına da "bu gibi fotoğrafların değerini bilen Adnan Çoker'e" diye yazdı, onun sayesinde literatüre girmiştım. Kadınlar meselesine gelince, Sabri Berkel konuşma esnasında "neden ben evlenmedim" der dururdu. Emin Barın "buna bir kadın bulduk daha hiç merhaba bile demeden elini omuzuna attı" diyor, Sabri Berkel de buna yanıt olarak "efendim görmeden, etmeden, konuşmadan, koklaşmadan nasıl yakınlaşabiliriz?". Bir gün gene "ne zaman ben evleneceğim?" dediğinde benim beynim attı, "hocam evlenmeyeceksiniz, istemiyorum evlenmenizi" dedim. "Niye hepiniz evleniyorsunuz da ben neden evlenmeyeceğim?" diye sorunca "biz istemiyoruz evlenmenizi" dedim. Ben evlendikten sonra ilk defa bize gelecek, bir hediye getirecek. James Bond bir çanta getirdi, bir iki sohbetten sonra açtı çantayı, içinden 50 kadar kravat çıktı, "Adnancığım bunun içinden hangisini istiyorsan seç" dedi, ben de bana uygununu seçtim. Belki çok mantıklı bir şeydir, herkes kendi zevkine göre bir hediye alır, onu ya kullanırsın ya kullanmazsın, bu öyle değil arasından seçtiriyor. Fakat Salih Urallı ile ilginç bir olayı var, gençliğinde her türlü çapkınlığa gidiliyor. Evi yokmuş Sabri Berkel'in, Salih Urallı'nın da evi varmış. Salih Urallı onu evine davet ediyor bir gün, Sabri Berkel kapıda elinde bavulla geliveriyor. Salih Urallı ona "hayrola, bir yere mi gidiyorsun?" diye soruyor. Sabri Berkel de "efendim geldik işte" diyor. Bavulun içini açıyor, içinden pijama, bir de kahve çıkıyor. Salih Urallı "nedir bunlar?" diye soruyor, "efendim herşey bittikten sonra bir kahve içmeyelim mi?"

Yusuf Taktak: İzleyiciler arasında anıları olanlar var, siz de katılırsanız seviniriz.

Müfit İşler: Ben Sabri Berkel ile İstasyon Sanat Merkezi'nde çalıştım ve son günleriydi. Gene bir gün İstasyon'da birlikteydik, artık yürüyemeyecek haldeydi. Giderken ben fotoğraflarını çektim, bende el salladığı bir fotoğrafı var, belki de onun son fotoğrafı.

Hülya Düzenli: Ben İtalya'ya giderken bana oldukça yardımcı olmuştu. Orada nasıl davranmalıyım, nerelere gitmeliyim diye. Birçok konuda yardımcı olduktan sonra dedimki “biraz Floransa günlerinizi anlatsanız, nasıl yaşardınız? Ne yapardınız?” O da işte kardeşi ile beraber gittiği zamanı, annesini anlattı. Bu konuşma olduktan epey bir zaman sonraydı, nihayet bizim seyahat vaktimiz gelmişti, Sabri Bey'le gene derse girdik, o hafta içinde İtalya'ya gideceğim, “efendim size birşey getirdim” dedi ve cebinden bir 100.000 lired çıkardı, bunu İtalya'ya gideceğim arkadaşım ile ortak bir hediye olarak bana verdi, “lütfen benim için Gilly Pastane'sine gidip bir kahve için” dedi. Biz gerçekten oraya gittik, onun için bir kahve içmedik, ama birer içki içtik, kalan parayla da ona çok güzel çikolata aldık. Çünkü Sabri bey şekerlemeyi çok severdi, bugün onu düşünerek bu şekerlemeleri getirdik. Ona kahve içmeyip, içki içtiğimizi söyledim, o gün bu gündür benim yolum defalarca Floransa'ya düştü ve her zaman Sabri Bey'i hatırlayarak Gilly Pastanesi'nde birşeyler içtim, onun anısına.

Adnan Çoker: Bundan iki-üç yıl evvel Floransa'ya gittiğimizde, Tiziano'nun bir resmi vardı, Maria Magdalena, onun önünde durduk, bir dakika Sabri Berkel için saygı duruşunda bulunduk. Onun nedeni de şuydu, Berkel ile İstanbul'dayken önümüzde bir Tiziano reproduksiyonu görmüştük. “Şu güzelliğe bakınız” dediği zaman orada kadını mı kastediyor, yoksa resmi mi o ayırımı kolay yapamazdınız. Tabii buradaki konuşmalar bilimsel değil, anılar. Ben de şöyle bir teklifte bulunacağım ölüm yılları değil de, doğum yıllarında toplanılsa daha iyi olur. Geçen sene 90. doğum yılıymış Sabri Berkel'in.

Ömer Ferda Düzenli: Sabri Berkel ile ilgili hakikaten bizlerin de pek çok anısı var. Benim ona dair iki anım var anlatacak, bir tanesi özel hayatı ile ilgili. Sizin de söylediğiniz gibi özel hayatında hanımlara karşı olağanüstü bir ilgisi vardı. Yani hocanın kadınlara karşı bir ilgisi vardı, ama bu ilgi son derece saygılı, son derece hoş bir şeydi. Güzele karşı bir ilgisi vardı, sanatçıların güzel olan herşeye karşı ilgisi vardır. İstasyon Sanat Merkezi'ni kurduktan bir-iki yıl sonra, bir problem yaşamıştık. O zamanlar bankalar ücretsiz resim kurslarına başlamışlardı, biz bilindiği gibi paralı eğitim veren bir kuruluşuz, gelirlerimizi ancak bize para vererek resim çalışmalarına gelenlerle karşılayabiliyoruz. Bankaların ücretsiz resim kursları verdiği dönemlerde, bize katılan arkadaşlarımızın çoğu ayrıldılar. Hatta dediler ki, “biz çok seviyoruz,

Sabri beyi de seviyoruz, ama ekonomik nedenlerle ayrılmak zorundayız”. O dönemlerde Sabri hoca ile bir küçük konuşma olmuştu, bazen insanların 20 yıl arkadaşı olur, ama o 20 yıllık arkadaşlık hiç bir şey bırakmaz. Sabri Berkel ile ilgili küçücük bir cümle var aklımda, bugünkü konu ile de çok bağlantılı. “Hocam, İstasyon Sanat Merkezi ile ilgili yeniden ilan vermemiz gerekir. Gazetelere ilan verirken sizin adınız büyük olsun, resimde siz bizim için çok önemlisiniz, birçok insan da zaten bunu biliyor. Adınızı büyük yazalım, altta da İstasyon’un adını küçük yazalım, sizin adınızı duyanlar sizin isminize geleceklerdir. Rönesans’ta da usta çırak ilişkisi içinde sanat geliyor, sizin adınızı duyarlarsa gelirler” dedim. Söylediklerini hiç unutmuyacağım, bu İstasyon Sanat Merkezi’nin bundan sonraki felsefesi oldu. Bize o felsefeyi Sabri Berkel bir cümle ile anlattı. Cümle şuydu: “Efendim yapmayınız bizler geçiciyiz, ben bu gün varım yarın yokum, ama kurumlar kalıcıdır. Benim adımları küçük yazın, İstasyon Sanat Merkezi’nin adını büyük yazın”. O günkü cümlesi bugün İstasyon Sanat Merkezi’nin felsefesini oluşturan bir cümledir. Biz ustalardan bazen böyle bir cümle ile hayatımızın felsefesini öğrenebiliyoruz. Sabri Berkel bizim için, özel hayatı ve genel hayatı ile, olaylara bakışı ile, toplum bilimciliği ile, bilim adamı gibi sanatını matematiksel çözümlerle yapışı ile gerçekten dev bir adamdı, biz ondan çok şey öğrendik. Ben kendi adıma 2000’li yıllarda da Sabri Berkel’den yararlanacağımızı düşünüyorum.

Adnan Çoker: Sabri Berkel’e alkışlar efendim.